

Розділ II. РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

©2014 р.

І. В. Сундукова (м. Кіровоград)

ДІАЛОГІЧНІ СТОСУНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗІ СВІТОМ ЯК УМОВА ДОСЯГНЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Актуальність дослідження На сучасному етапі розвитку суспільства соціокультурне середовище посідає провідне значення в процесі формування людини як особистості і як суб'єкта діяльності. Одним з провідних показників соціально-активної особистості є вміння контактувати і співпрацювати з іншими людьми. У зв'язку з цим процес міжособистісного спілкування носить все більш складний та інтенсивний характер. При цьому неухильно зростає роль самої людини як суб'єкта активності.

Людина не може жити, працювати, задовольняти свої матеріальні та духовні потреби, не спілкуючись з іншими людьми. Історично в процесі індивідуального розвитку спілкування було необхідною умовою існування людини, одним з найважливіших чинників її соціального розвитку. У цьому сенсі спілкування є «соціальною екологією», без якої людина втрачає все людське й опускається до рівня тваринного існування. Таким чином, спілкування – необхідна умова існування людини і водночас є одним із основних чинників і найважливішим джерелом її психічного розвитку в онтогенезі.

Юнацький вік – складний етап розвитку особистості, період визначення життєвого шляху людини. Він має самостійну цінність для формування особистості. Важливу роль у цьому процесі відіграє спілкування – діяльність, яка займає значне місце у житті юнаків і дівчат. Без повноцінного спілкування неможлива соціальна адаптація особистості. Тому в цей період розвитку з'являється необхідність навчитися вибудовувати конструктивну взаємодію зі світом і з самим собою. Уміння встановити контакт з партнером по спілкуванню позитивно впливає на формування особистості молодої людини.

Саме в ранньому юнацькому віці спілкування стає головним джерелом пізнання навколишнього світу, що оптимізує процеси соціалізації та адаптації в суспільстві. Соціалізація стимулює юнаків до освоєння нових для себе, дорослих видів та форм взаємодії, що допомагає цілісно зрозуміти внутрішнє «Я», завдяки потребі пізнати себе знайти емоційний справжній контакт і розуміння з іншими, надати можливість стверджуватися в своїх особистісних якостях, підвищити ефективність своєї діяльності.

Важливою соціальною установкою старшокласників по відношенню до партнерів по спілкуванню є готовність до емпатії, тобто до співпереживання і співчуття. В цьому віці з'являється вміння прийняти проблему інших, особливо однолітків. Зростання такого розуміння приводить до того, що соціальні зв'язки з іншими людьми (особливо з людьми, що викликають симпатію) стають більш близькими, збагачують емоційний досвід молодої людини [10]. Емоційна основа міжособистісних відносин означає, що вони виникають і складаються на основі певних почуттів, що народжуються у людей по відношенню один до одного. В вітчизняній психології розрізняють три види емоційних проявів особистості: афекти, емоції та почуття. Емоційна основа міжособистісних відносин включає всі види цих емоційних проявів [2, с. 89-99].

За Г.С. Костюком, емоції розглядаються як «різноманітні переживання людини, в яких відображається хід її життєвих взаємовідношень із зовнішнім світом та іншими людьми» [12, с. 334]. Емоції слугують одним із головних механізмів внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки, які спрямовані на задоволення потреб особистості [4, с. 760]. А негативні емоції, які

виникають внаслідок невдоволення взаєминами з оточуючими, можуть призвести до деформації характеру, неврозу чи депресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми спілкування в юнацькому віці пов'язана з працями О.М. Леонтєва, Б.Г. Ананьєва, Д.Б. Ельконіна, К. Левіна, Є.П. Ільїна, В.М. Мясищева, Г.М. Андрієвої, В. Сосніної. Особливості раннього юнацького віку розглядали А.А. Бодальов, Л.І. Божович, І.С. Булах, М.С. Коган, І.С. Кон, А.В. Мудрик та ін. Велика кількість досліджень присвячена вивченню проблеми емоційності навчання, впливу емоцій на різні компоненти процесу навчання (А. Белкін, О. Беляєв, О. Бондаренко, В. Вілюнас, А. Гаврілова, В. Громовий, М. Корольчук, Ю. Кулюткін, О. Кульчицька, Д. Маєр, О. Тихомиров, М. Фоміна, П. Якобсон та ін.).

Так, О.М. Леонтєв вважав, що спілкування – певний бік діяльності, бо воно існує у кожній діяльності в якості її елементу [9].

Б.Г. Ананьєв підкреслював, що головною характеристикою спілкування, як діяльності є те, що через неї людина будує свої взаємовідносини з іншими людьми [1, с. 13-18].

Є.П. Ільїн розглядав спілкування в юнацькому віці як соціально-психологічне явище. Вчений вважав, що в цьому віці розширюється життєвий світ юнака, коло його спілкування, групова прихильність до типу людей, на яких вони орієнтуються [6].

Д.Б. Ельконін розглядає значення спілкування в старшому шкільному віці з позиції культурно-історичної теорії. Він визначав, що в підлітковому віці спілкування є провідним видом діяльності, але і в юнацькому віці не втрачає свого значення. Дякуючи спілкуванню, юнаки будують відносини з оточуючими, включаються в різноманітні види діяльності [5].

За думкою В.М. Мясищева, зв'язок відбиття людьми одне одного в спілкуванні з їх взаємовідносинами очевидний. У спілкуванні відбиваються стосунки людей з їх різноманітною активністю, вибірковістю, позитивним або негативним характером. Формою спілкування є встановлення взаємовідносин людей один з одним. Причини, які визначають наявність або відсутність відповідності між відношенням і звертанням учасників спілкування, В.М. Мясищев бачив не лише в особливих властивостях кожного з тих, хто спілкується, але і в обставинах спілкування, зокрема, в характері малої групи, яку утворюють юнаки, які спілкуються. Він вважав, що взаємовідносини відіграють значну роль в характері процесу взаємодії і, в свою чергу, представляють результат взаємодії. Ті переживання, які виникають у процесі взаємодії, укріплюють, руйнують або реорганізують відносини [11].

Спробу інтегрувати в межах єдиної концепції різноманітні соціально-психологічні підходи до проблеми спілкування здійснила Г.М. Андрєєва. Характеризуючи спілкування, вона виділила в ньому три взаємопов'язані сторони: комунікативну (обмін інформацією між тими, хто спілкується), інтерактивну (організація взаємодії тих, хто спілкується) і перцептивну (процес сприйняття одне одного партнерами і встановлення на цій основі взаємопорозуміння) [2].

Л.С. Виготський, Л.І. Божович, І.С. Кон ті інші дослідники періоду юності, так чи інакше сходяться у визнанні того великого значення, яке має для старших школярів спілкування з однолітками. Для юнаків важливо не тільки бути поруч з однолітками, але і зайняти провідне місце серед них. Як показує дослідження І.С. Кона, саме невміння, неможливість добиватись провідного місця серед однолітків часто є причиною недисциплінованості та правопорушень юнаків, що може стати причиною емоційного неблагополуччя [7].

Така різноплановість у визначенні цього поняття пояснюється недостатньою розробленістю проблеми сутності даного явища, а також складнощами виокремлення спілкування як специфічного явища з інших сфер суспільного життя — виробничої, політичної, культурної.

Мета статті – розглянути спілкування в процесі соціального розвитку особистості на етапі ранньої юності, визначити роль діалогічних взаємин старшокласників з навколишніми у досягненні емоційного благополуччя юнаків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вся система ставлення людини до інших реалізується через спілкування. Поняття «спілкування» є одним із центральних у системі психологічного знання. Важливу роль у процесі соціалізації дитини відіграють взаємини з батьками, вчителями та однолітками.

Потреба в спілкуванні з однолітками, яких не можуть замінити батьки, виникає в дитини дуже рано, ще в дитинстві, і з віком неухильно зростає. Відсутність товариства однолітків вже у дошкільників негативно проявляється на розвиткові комунікативних здібностей і самосвідомості особистості. Поведінка ж юнаків за самою суттю є колективно-груповою.

По-перше, спілкування з однолітками – дуже важливий специфічний канал інформації; по ньому юнаки дізнаються багато необхідних речей, про які їм з тих чи інших причин не розповідають дорослі. Наприклад, переважну частину інформації з питань статі юнаки отримують від однолітків, тому їх відсутність може затримати психосексуальний розвиток або завдати йому хворобливий характер.

По-друге, це специфічний вид діяльності і міжособистісних стосунків. Групова гра, а потім і інші види спільної діяльності виробляють в дитини необхідні навички соціальної взаємодії, вміння підкорятись колективній дисципліні і в той же час відстоювати свої права, співвідносити особисті інтереси з суспільними. Поза товариством однолітків, де взаємовідносини будуються принципово на різних починаннях і статус потрібно заслужити та вміти підтримати, дитина не може виробити необхідних дорослому комунікативних якостей. Змагальність групових стосунків, якої немає в стосунках з батьками, також слугує цінною життєвою школою.

По-третє, спілкування з однолітками – це специфічний вид емоційного контакту. Усвідомлювання групової належності, солідарності, товариської взаємодопомоги не лише полегшують юнацьку автономізацію від дорослих, але й дає юнакові надзвичайно важливе для нього відчуття емоційного благополуччя і стійкості. Чи зумів він заслужити повагу і любов товаришів, має вирішальне значення для юнацької самоповаги [13, с. 266-267].

У психолого-педагогічній літературі широко обговорюється питання про міру порівняльного впливу на юнаків батьків та однолітків. Однак на нього не може бути однозначної відповіді. Загальна закономірність полягає в тому, що чим гіршими є відносини юнака з дорослими, тим частіше він буде спілкуватися з однолітками, тим вище його залежність від однолітків і тим автономніше буде це спілкування від дорослих.

Юнацький вік – період емансипації дитини від батьків. Цей процес є складним та багатовимірним. Емансипація може бути емоційною, що показує, наскільки значимий для юнака емоційний контакт з батьками по відношенню з прихильностями до інших людей (дружбою, любов'ю), поведінковою, що виявляється в тому, наскільки жорстко батьки регулюють поведінку сина чи доньки, або нормативною, яка показує, чи орієнтується юнак на ті ж норми і цінності, що і його батьки [7, с. 111].

Значний вплив на особистість юнака має стиль його взаємин з батьками, що лише частково обумовлений їх соціальним становищем. Існує декілька відносно автономних психологічних механізмів, за допомогою яких батьки впливають на своїх дітей. По-перше, підкріплення: заохочуючи поведінку, яку дорослі вважають правильним, і караючи за порушення встановлених правил, батьки впроваджують у свідомість дитини певну систему норм, дотримання яких поступово стає для дитини звичкою та внутрішньою потребою. По-друге, ідентифікація: дитина наслідує батьків, орієнтується на їхній приклад, намагається стати таким

же, як вони. По-третє, розуміння: знаючи внутрішній світ дитини і чуйно відгукуючись на її проблеми, батьки тим самим формують її самосвідомість і комунікативні якості.

Разом з тим дуже важливим є емоційний тон сімейних взаємовідносин. Емоційний тон відносин між батьками та дітьми психологи представляють у вигляді шкали, на одному полюсі якої стоять максимально близькі, теплі, доброзичливі відносини (батьківська любов), а на іншому – далекі, холодні і ворогуючі відносини. У першому випадку основними засобами виховання є увага та заохочення, у другому – суворість та покарання. Безліч досліджень доводять перевагу першого підходу. Дитина, яка позбавлена сильних і недвозначних доказів батьківської любові, має менше шансів на високу самоповагу, теплі та дружні відносини з іншими людьми і стійкий позитивний образ «Я». Вивчення юнаків та дорослих, які страждають на психофізіологічні та психосоматичні порушення, невротичні розлади, мають труднощі в спілкуванні, розумовій діяльності чи навчанні, показує, те що всі ці явища значно частіше спостерігаються у тих, кому в дитинстві бракувало батьківської уваги та тепла. Недоброзичливість або неувага з боку батьків викликає неусвідомлену взаємну ворожість у дітей. Ця ворожість може проявлятися як явно, стосовно самих батьків, так і потайки. Беззвітна, невмотивована жорстокість, що виявляється деякими юнаками стосовно інших людей, що не зробили їм нічого поганого, нерідко виявляється саме наслідком дитячих переживань. Якщо ж ця неспроможна агресія спрямовується всередину, вона дає низьку самоповагу, почуття провини та тривоги [7, с. 108-109].

Щоб зрозуміти взаємини старшокласника з батьками, необхідно знати, як змінюються з віком функції цих відносин та пов'язані з ними уявлення. В очах дитини мати та батько виступають:

- як джерело емоційного тепла та підтримки, без яких дитина відчуває себе беззахисною та безпорадною;
- як влада, директивна інстанція, розпорядник благ, покарань та заохочень;
- як зразок, приклад для наслідування, втілення мудрості та кращих людських якостей;
- як старший друг і порадник, якому можна довірити все [13, с. 81-83].

Найбільш за все старшокласникам хотілося б бачити в батьках друзів та порадників. При всій їхній тязі до самостійності, юнаки та дівчата гостро потребують життєвий досвід і допомоги старших. Часто хвилюючі їх проблеми вони не можуть обговорювати з однолітками, тому що заважає самолюбство. Сім'я залишається тим місцем, де юнак відчуває себе найбільш спокійно і впевнено. Найкращі взаємовідносини старшокласників з батьками складаються зазвичай тоді, коли батьки дотримуються демократичного стилю виховання. Цей стиль найбільшою мірою сприяє вихованню самостійності, активності, ініціативи та соціальної відповідальності.

Однак взаємини старшокласників з батьками часто обтяжені конфліктами і їхнє взаєморозуміння залишає бажати кращого.

Ті ж труднощі, що і батьки, переживають вчителі. Праця вчителя в порівнянні з патріархальним минулим помітно ускладнилася, причому особливо важко мати справу зі старшокласниками. І не тому, що юнаки чи вчителі стали гірші, а тому, що запропоновані до них вимоги стали більш суперечливими.

Головна перешкода взаєморозуміння вчителів та учнів – абсолютизація рольових відносин. Вчитель, заклопотаний передусім навчальною успішністю, не бачить за відмітками індивідуальності учня. Ідеальний учень в його розумінні – той, хто «завжди готовий співпрацювати з вчителем, прагне до знань, ніколи не порушує дисципліну на уроках». На противагу образу школяра, ідеального у всіх відношеннях, існує інший: лінивий, пасивний або неслухняний школяр, вороже налаштований до школи і до вчителя. Такий підопічний викликає у

вчителя аж ніяк не райдужні очікування. Якщо «ідеальний» учень затверджує вчителя в його ролі, робить його роботу приємною і відповідно справляє позитивний вплив на його Я - концепцію, то «поганий» учень, навпаки, служить джерелом негативних емоцій. Відповідно вчителі вважають таких дітей агресивними, неадаптованими і навіть бачать в них потенційних правопорушників. «Такий зворотній зв'язок нерідко спрацьовує як самореалізуюче пророцтво». [3, с. 276]. Юнацька особистість завжди суперечлива і мінлива. Найпоширеніша і типова помилка вчителів – невміння розгледіти глибинні властивості, ядро особистості старшокласника, оцінка його з якихось формальних і зовнішніх показників, таким, як зовнішня дисциплінованість і навчальна успішність.

Вчитель і учень матимуть проблеми в налагодженні взаєморозуміння, якщо емоції учнів стримувати або якщо буде накладене табу на їх вільне виявлення. Відкрите спілкування вчителя і учня базується на емоційній свободі, яка допомагає дитині бути собою, бути природною і справжньою у стосунках з іншими. Психологічно благополучною можна вважати дитину, яка розуміє, чого вона хоче, до чого прагне; вміє прогнозувати бажаний результат, а також можливі шляхи його досягнення; може самостійно оцінити ефективність власної діяльності і відкоригувати її можливі вади; отримує задоволення як від самого процесу навчання, так і від його наслідків [8].

Ми вважаємо, що у сучасних середніх загальноосвітніх закладах не створені умови для навчання і виховання, які б враховували вікові функціональні можливості організму дітей і забезпечували задовільний характер адаптаційних процесів. Невідповідність вимог, що висуваються до учнів, їхнім можливостям, є причиною шкільної дезадаптації, яка веде до порушення системи спілкування учня з собою та іншими, відчуття психологічного дискомфорту.

Педагог повинен вірити в сили кожного учня, уміти сформулювати у нього надію на успіх, надавати йому допомогу у духовному зростанні. Одне з найістотніших і найскладніших завдань вчителя – берегти і розвивати в дитині відчуття власної цінності, значущості, компетентності, зосереджувати увагу на потребах, вподобаннях учня, його самоцінності, визначати для кожного учня його персональний шлях до досягнення успіху, уміти запустити «внутрішній реактор» учня [14]. А стосовно дитини, що володіє негативними уявленнями про себе, мета педагога полягає в тому, щоб, використовуючи можливості спілкування, навчання і різні ситуації, що виникають у школі, трансформувати ці уявлення в позитивні, розвивати самосприйняття, потребу в самовдосконаленні та емоційному благополуччі кожного учня.

З усього мовленого вище, ми можемо сформулювати наступні **висновки**. В процесі свого розвитку людина стає суб'єктом спілкування, це перетворення в суб'єкт є не що інше, як процес виховання, процес становлення особових якостей в даної людини, процес її залучення до інших людей і відособлення від інших, її соціалізації і самоствердження. Основною сферою реалізації потреби в емоційному контакті є сфера міжособистісних відносин в які вступають старшокласники з оточуючими їх людьми в сім'ї, в школі та в класі.

Сфера спілкування займає в процесі соціального розвитку особистості старшокласника дуже важливе місце. Саме в ній виявляється його самостійність, заохочується прагнення до дорослості, приймаються або не приймаються погляди, знаходять підтримку настрою і переживання. В спілкуванні кожному юнакові хочеться обов'язково знайти свою індивідуальну позицію. Пошуки свого місця в навколишньому середовищі для нього репетиція і одночасно перший етап знаходження себе в житті взагалі. Тільки налагодження взаємин із навколишнім світом, встановлення з ним діалогічних стосунків стає основою досягнення емоційного благополуччя.

Відкрите спілкування вчителя і учня базується на емоційній свободі, яка допомагає дитині бути собою, бути природною і справжньою у стосунках з іншими. Емоційно благополучною можна вважати дитину, яка розуміє, чого вона хоче, до чого прагне; вміє прогно-

зувати бажаний результат, а також можливі шляхи його досягнення; може самостійно оцінити ефективність власної діяльності і відкоригувати її можливі вади.

Приріст емоційного та духовного благополуччя учнів, може бути індикатором як ефективності сімейного виховання, так і якості роботи школи.

Література

1. *Ананьева Н.А.* Здоровье и развитие современных школьников / Н.А. Ананьева, Ю.А. Ямпольская // Школа здоровья. – 1994. – №1. – С.13-18.
2. *Андреева Г.М.* Социальная психология. М., Асток-Пресс, 1998. – С. 89-99.
3. *Бернс Р.* Развитие Я-концепции и воспитание. – М.: Просвещение, 1986. – С. 276.
4. *Большой психологический словарь.* – 4-е изд., расширенное / Сост. и общ. ред. Б.Г. Мащераков, В.П. Зинченко. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА; СПб.: Прайм – Еврознак, 2009. – С. 760.
5. *Ельконін Д.Б.* До проблеми періодизації психологічного розвитку в дитячому віці // Зап. Психол. 1971. № 4. С. 6-20.
6. *Ильин Е.П.* Некоторые вопросы психологии общения // Вопросы психологии. – 1986. – №5. – С. 23-45.
7. *Кон И. С.* Психология ранней юности. Кн. для учителя / И. С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
8. *Корекційна робота педагога /* Упорядн. О. Главник – К.: Шкільний світ, 2002. – 112 с.
9. *Леонтьев О.М.* Психология общения. – Тарту, 1974. – 103 с.
10. *Мир детства: Юность /* Под ред. А.Г. Хрипковой. – М.: Педагогика, 1988. – 432 с.
11. *Мясищев В.М.* Психология отношений избранные психологические труды / В.Н. Мясищев / Под редакцией А.А. Бодалева. – Москва – Воронеж, 1995. – 356с.
12. *Психологія.* Підручник для педагогічних ВУЗІВ. За ред. Г.С. Костюка. Вид-во «Радянська школа». – К.: 1968. – С. 334.
13. *Психология подростка: учебник /* под редакцией члена – корреспондента РАО А.А. Реана. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2007. – 480с.
14. *Шиянов Е.Н., Котова И.Б.* Развитие личности в обучении: – М.: «Академия», 1999. – 288 с.

В статье представлено общий обзор работ отечественных и зарубежных психологов, в которых происходит поиск возможностей социализации личности на этапе ранней юности благодаря выяснению условий межличностных отношений. Сфера общения занимает в процессе социального развития личности старшеклассника очень важное место. Именно в ней проявляется его самостоятельность, поощряется стремление к взрослости, принимаются или не принимаются взгляды. В общении каждом юноше хочется обязательно найти свою индивидуальную позицию.

Определяется роль диалогических отношений старшеклассников со сверстниками, родителями и учителями в достижении эмоционального комфорта и благополучия. Открытое общение учителя и ученика базируется на эмоциональной свободе, которая помогает ребенку быть собой, быть естественным и настоящим в отношениях с другими. Эмоционально благополучным можно считать ребенка, который понимает, чего он хочет, к чему стремится; может самостоятельно оценить эффективность собственной деятельности и откорректировать ее возможные недостатки.

Установлено, что только через общение возможна передача знаний, формирования профессиональных умений и навыков в ходе учебно-воспитательного процесса.

This paper presents an overview of domestic and foreign works of psychologists in which to seek opportunities for socialization stage of early adolescence through clarification of the terms of interpersonal relations. The scope covers communication in social development of the individual senior high school student is a very important place. That it turns its independence, encouraged the pursuit of adulthood are accepted or not accepted views. In communicating every boy wants to be sure to find their individual position.

The role of dialogical relationship of high school students with their peers, parents and teachers to achieve emotional comfort and well-being. Open communication teachers and students based on emotional freedom, which helps the child to be yourself, be natural and authentic in relationships with others. Emotionally prosperous can be considered a child who knows what she wants to aspire, can independently evaluate the efficiency of its own activities and adjust its possible flaws.

Established that only through communication can transfer knowledge, development of professional abilities and skills during the educational process.

Статтю подано до друку 18.02.2014.

©2014 р.

О. М. Федорова (м. Бориспіль)

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ УЯВИ ОСІБ З ГЛИБОКИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Питання про компенсаторну роль вищих психічних функцій у розвитку осіб, які мають глибокі порушення зору, є достатньо висвітленим у вітчизняній і зарубіжній літературі. Чільне місце серед них займає уява. Особливості уяви людей з глибокими порушеннями зору були предметом наукових досліджень таких відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, як К. Бюрклен [1], В. Зайскаускас, М.І. Земцова [3], Н.Г. Морозова, С.Л. Рубінштейн [7] та ін. Водночас проблема формування і розвитку творчої словесної уяви з урахуванням особливостей предмету (матеріалу) творчої діяльності досі залишається мало дослідженою. Лишаються прогалини у дослідженні особливостей функціонування емоційної, образної, словесно-логічної (концептуальної) уяви в умовах зорової депривації.

Загальноприйнятим є визначення уяви як психічного процесу створення образів, предметів, ситуацій, обставин шляхом поєднання накопичених людиною знань у нові сполучення. Процеси уяви, так само як і мислення, пам'яті та сприймання, мають аналітико-синтетичний характер. Це виявляється у перетворенні образів пам'яті, внаслідок чого виникають образи і ситуації, що усвідомлюються як нові, такі, що раніше не існували або не виникали.

Так, С.Л. Рубінштейн [7] вказував на те, що будь-яка справжня уява є перетворювальною діяльністю. Уява розглядається вченим як процес перетворення чогось вже наявного, даного та породження на цій основі нових образів, які, власне, і є продуктами творчої діяльності людини.

Л.С. Виготський вважав, що уява не повторює у тих самих поєднаннях і тих самих формах окремі враження, які були накопичені раніше, а будує якісь нові ряди з раніше накопичених вражень. На думку автора, ми привносимо нове у процес протікання наших вражень і змінюємо ці враження таким чином, що в результаті цієї діяльності виникає певний новий образ, який раніше не існував.

Отже, сутність уяви, тобто механізми її функціонування, полягають у перетворенні уявлень, створенні нових образів на основі існуючих.

Важливість ролі уваги у діяльності людини доводить у своїх працях і Л.Д. Столяренко [9]. На її думку, у процесі відображення оточуючого світу людина, разом зі сприйманням того, що